

Jacek Śliwak
Rafał P. Bartczuk

Skala Intensywności Postawy Religijnej W. Prężyny

W niniejszym artykule podjęto próbę ponownej walidacji Skali Intensywności Postawy Religijnej (SIPR). Narzędzie to zostało skonstruowane przez W. Prężynę i po raz pierwszy było opublikowane w *Rocznikach Filozoficznych* z 1968 r. Skala ta – mimo dość odległej daty jej powstania – ciągle ma duże znaczenie w badaniu problemów z zakresu psychologii religii, chociaż trzeba podkreślić, że często stosowana jest przez psychologów innych specjalizacji (psychologia społeczna, rodziny, osobowości). Skala powstała jako wyraz – z jednej strony – wzmożonych zainteresowań polskich psychologów i socjologów problematyką religii, a z drugiej – braku w ówczesnych badaniach standaryzowanego narzędzia pomiaru religijności. Autor skali chciał uniknąć stosowania testów zagranicznych na polskim terenie ze względu na różnice językowe i kulturowe. Zamiast zatem dokonywać żmudnych i czasochłonnych adaptacji, które i tak zawsze budzą kontrowersje, Prężyna zdecydował się na opracowanie własnej skali (Prężyna, 1968, s. 75).

Na początku artykułu zaprezentowane zostaną podstawy teoretyczne SIPR, następnie omówiona będzie historia konstrukcji narzędzia oraz procedura tworzenia metody. W dalszym etapie przedstawimy właściwości psychometryczne skali, sposób obliczania wyników, grupy, do których adresowana jest metoda, oraz przegląd badań, w których wykorzystywano omawiane narzędzie.

1. Podstawy teoretyczne skali – postawa religijna

Każde narzędzie psychologiczne (skala, kwestionariusz) powinno mieć odniesienie do teorii psychologicznej. Prężyna (1967; por. także 1968, 1981) podjął próbę zastosowania określonej koncepcji postawy do eksperymentalnego badania zjawiska religijności. Psycholog ten pisze, że podstawą takiej

aplikacji jest zasadnicza adekwatność strukturalna postawy i religijności. Konstruując SIPR, Prężyna (1967, 1968) przyjął więc określoną koncepcję postawy, a następnie starał się wykazać ową adekwatność strukturalną obu pojęć. Postawa została zdefiniowana jako względnie trwałe ustosunkowanie się, które wyraża się w gotowości podmiotu do pozytywnych lub negatywnych reakcji (intelektualnych, emocjonalnych i behawioralnych) wobec określonego przedmiotu. W przyjętej definicji postawy Prężyna (1981, s. 42) wyakcentował trzy komponenty: poznawczy, emocjonalno-motywacyjny i behawioralny, a następnie – analizując pojęcie religijności – wykazał, że te trzy elementy charakteryzują strukturę religijności, co daje podstawę do opisywania religijności w kategorii postaw.

Prężyna (1981, s. 42-43), odwołując się do takich autorów, jak Gruber czy Usowicz, przyjął, że religia to osobowa relacja człowieka z Bogiem. Natomiast wewnętrznym elementem relacji człowieka do Boga jest przeżycie religijne. Z kolei przeżycie religijne to proces odniesienia podmiotu do przedmiotu, czyli do Boga. Przeżycie religijne charakteryzuje się tym, że nie ma ono charakteru chwilowego, ale składa się z całego zespołu przeżyć, doznań i doświadczeń, które są skoncentrowane na przedmiocie religijnym. Są to doznania i doświadczenia ważne dla człowieka, bo osadzone głęboko w jego psychice i przebiegają z zachowaniem indywidualnych cech poszczególnej jednostki (Prężyna, 1981, s. 42). Jak podkreśla Pastuszka (1964), religijność w takim ujęciu jest „formą osobistych przeżyć religijnych człowieka, bezpośrednim, wyrosłym z jego osobowości, stosunkiem do Boga” (s. 9).

Tak rozumianą religijność można opisywać pojęciem postawy, gdyż przeżycie religijne to nic innego jak odniesienie podmiotu (człowieka) do przedmiotu (Boga). Owo odniesienie bazuje na procesach poznawczych, które towarzyszą rozwojowi przeżycia religijnego. Udział elementu poznawczego może być oczywiście u każdego człowieka różny, bo u jednego pełni on funkcję znaczącą, ważną, a u innego wiedza o przedmiocie postawy, myślenie o Bogu może zejść do roli elementu drugorzędneho.

Religijność nie składa się jednak tylko z elementu poznawczego (wiedza, przekonanie, myślenie o Bogu). Drugim komponentem istniejącym w przeżyciu religijnym jest uczucie. Uczucie to związane jest z przeżyciem spotkania z Absolutem, z Kimś wyjątkowym. Jak pisze Prężyna (1981, s. 43), jest to przeżycie konfrontacji nieskończoności Boga z własną ograniczonością. Teoria genezy postaw mówi, iż uczucia pojawiają się bardzo szybko, wraz z poznaniem, i te dwa elementy (poznanie i uczucia) stają się nierozdzielne.

Naturalnym dopełnieniem przeżycia religijnego jest działanie. Religijność wyraża się w praktykach religijnych, w wypełnianiu obowiązków wypływających z przekonań. Komponent behawioralny religijności widoczny jest również w tym, że człowiek w przeżyciu religijnym postrzega Boga jako wartość normatywną, a więc wpływającą na kierunek swoich działań.

Przeprowadzona powyżej analiza pokazuje, że trzy komponenty: poznawczy, emocjonalny i behawioralny stanowią istotny element strukturalny religijności człowieka i odpowiadają one komponentom wyodrębnianym powszechnie w postawach. Fakt ten dał podstawę Prężynie (1968, 1981) do stwierdzenia, że ta odpowiedniość strukturalna obu pojęć jest wystarczającą podstawą zastosowania pojęcia postawy psychologicznej do problematyki religijnej (Prężyna, 1981, s. 44). Prężyna (1981) zauważył ponadto inne wspólne cechy obu pojęć, jak np. „dynamiczny” charakter – zarówno postawa, jak i religijność charakteryzują się dynamicznym procesem, wyrażonym w aktywnym stosunku podmiotu do przedmiotu. Inną wspólną cechą obu pojęć jest latentny charakter. Oznacza to, że postawa i religijność nie są dostępne bezpośrednim badaniom, ale tylko pośrednio – za pomocą ich obserwowalnych wskaźników. Jeszcze jedną wspólną cechą obu pojęć, na którą warto zwrócić uwagę, jest głębokie ich osadzenie w osobowości człowieka i łączność z zachodzącymi w niej procesami. „Życie religijne podlega tym samym prawom psychicznym, co każde inne zjawisko będące treścią przeżyć człowieka” (Prężyna, 1981, s. 44). Prężyna odwołał się tu do koncepcji Pastuszki (1964, s. 11), według którego „przeżycia religijne są organicznie włączone w całość życia psychicznego, a nie stanowią jakiegoś obcego ciała”.

Biorąc pod uwagę przedstawione powyżej argumenty Prężyna (1981) stwierdził, iż są dostateczne podstawy do uzasadnionego stosowania pojęcia postawy do problematyki religijnej.

2. Etapy konstruowania skali

Na początku konstruowania narzędzia Prężyna (1968, s. 75) określił przedmiot badanej postawy i aspekt, w jakim przedmiot powinien być mierzony. Stwierdza, że SIPR ma być przeznaczona do pomiaru postawy religijnej, a mówiąc precyzyjniej – do badania intensywności tej postawy, czyli intensywności stosunku osoby wobec przedmiotu postawy religijnej. Przez postawę religijną Prężyna (1968, s. 77) rozumie taki jej rodzaj, której przedmiot ma charakter religijny, np. postawa wobec Boga czy wobec Kościoła jako instytucji religijnej. Jeżeli chodzi konkretnie o przedmiot postawy religijnej, dla pomiaru

której skonstruowano SIPR, to autor metody stwierdza, że jest nim Bóg, a ściślej mówiąc – cała rzeczywistość oznaczona pojęciem nadprzyrodzoności. Wyrażać by się to miało uznawaniem Boga za Stwórcę świata i cel ostateczny człowieka, ponadto świadomą akceptacją zależności człowieka od Boga i okazywaniem Bogu należnej czci i szacunku, m.in. przez spełnianie jego woli (Prężyna, 1968, s. 68; por. także Siek, 1983, s. 446). Za wskaźnik postawy religijnej przyjęta została reakcja werbalna (mówienie lub pisanie), czyli odpowiedź osoby badanej na zadane pytanie (stwierdzenie skali). Oprócz określenia przedmiotu i aspektu postawy konstrukcja SIPR wymagała więc doboru odpowiednich stwierdzeń (wskaźników), w których wyrażony byłby stosunek jednostki wobec tego przedmiotu, a następnie takie ułożenie stwierdzeń, by za ich pomocą można było dokonać pomiaru intensywności tego stosunku.

Procedura doboru stwierdzeń przebiegała według kryteriów, którymi posługiwał się Thurstone (por. Mika, 1988). Najpierw przeprowadzono badania sondażowe wśród 70 studentów, pytając ich, co sądzą o religii. Dalsze stwierdzenia zbierano indywidualnie, stawiając powyższe pytanie („Co sądzisz o religii?”) pracownikom naukowym, przygodnie spotkanym osobom, poszukiwano odpowiedzi na to pytanie w różnych czasopismach, kwestionariuszach i ankietach. Podjęte zabiegi pozwoliły na uzyskanie w sumie ponad 300 opinii charakteryzujących możliwe ustosunkowanie się do religii. Tak zebrany materiał poddano analizie, której celem była wstępna selekcja zgromadzonych opinii. Prężyna (1968), dokonując wstępnej selekcji, wyeliminował twierdzenia dotyczące faktów treściowo nie związanych z przyjętym przedmiotem postawy, twierdzenia niejasne, zawiłe itd. Zabieg ten sprawił, że do dalszego opracowania pozostawiono 106 twierdzeń zawierających pozytywne i negatywne opinie o religii (Prężyna, 1968, s. 78).

Dalszy etap konstruowania SIPR to określenie mocy dyskryminacyjnej każdego ze 106 twierdzeń. W procedurze tej chodziło o to, żeby pozostawić tylko te twierdzenia, które ze względu na swoją treść w sposób istotny różnicują stosunek wobec przedmiotu postawy religijnej. Zadanie to powierzono 79 sędziom (twierdzenia wysłano do 85 sędziów, ale sześciu wykonało zadanie niekompletnie), którymi były osoby z wyższym wykształceniem, różnych specjalności, o możliwie różnych przekonaniach religijnych. Sędziowie otrzymywali: instrukcję, listę 106 twierdzeń i arkusz odpowiedzi. Jeżeli chodzi o instrukcję, to warto podkreślić, że zawarta w niej była informacja, jak autor skali rozumie religię, i że chodzi mu o twierdzenia głoszone w ramach religii katolickiej (Prężyna, 1968, s. 79). Drugą ważną informacją było zwrócenie uwagi sędziom, że nie chodzi o to, aby ustosunkowywali się do twierdzeń w świetle

własnych przekonań, ale dokonali oceny, czy w treści twierdzeń wyrażone są pozytywne, czy negatywne postawy. Zadaniem sędziów było ocenienie każdego twierdzenia na 11-stopniowej skali, gdzie ocena „11” wyrażała najbardziej pozytywny stosunek do religii, „6” – stosunek obojętny, „1” – najbardziej negatywny. Do ostatecznych analiz statystycznych wzięto pod uwagę pracę 70 sędziów, gdyż Prężyna wyeliminował tych sędziów, którzy przyporządkowali do jednego punktu skali ponad 30 stwierdzeń. Uznano, że tacy sędziowie wykonali swoją pracę bez należytej uwagi, „nieporządnie”. W kolejnym etapie wyodrębniania stwierdzeń obliczono procent sędziów, którzy przyporządkowali dane twierdzenie do określonej kategorii. Jako stwierdzenia różnicujące przyjęto te, które przez co najmniej 2/3 sędziów zostały umieszczone w przedziałach od 1 do 3 oraz w przedziale od 9 do 11 punktów kontinuum. Przedział między 4 i 8 potraktowano jako przedział wyznaczający dyskryminację (por. Prężyna, 1968, s. 80).

Jako metodę dodatkową zastosowano ważenie twierdzeń w zakresie przedziałów między punktami 1-3 i 9-11. Chodziło, jak pisze Prężyna (1968, s. 80), o uwzględnienie różnic mocy dyskryminacyjnej twierdzeń, które znalazły się w różnych punktach wymienionych przedziałów.

Stosując tak różne kryteria, do ostatecznej wersji skali włączono 30 twierdzeń (17 wyrażających postawę pozytywną, 13 – negatywną). W końcu uznano, że twierdzenia poddane powyższym kryteriom selekcyjnym mają wysoką moc dyskryminacyjną. Każdemu stwierdzeniu autor skali przyporządkował siedem kategorii odpowiedzi i odpowiadających im wartości liczbowych – od „zdecydowanie zgadzam się” (7) do „zdecydowanie nie zgadzam się” (1).

3. Własności psychometryczne testu

Prężyna zadbał o to, aby skonstruowany przez niego test badający intensywność postawy religijnej odpowiadał wymaganiom psychometrycznym stawianym narzędziom pomiaru w psychologii. W tym celu sprawdził na kilka sposobów rzetelność i trafność skali.

3.1. Rzetelność

Rzetelność skali jej autor ocenił metodą powtórnego badania tej samej grupy w tych samych warunkach. Badaniami objęto grupę 70 studentów III roku psychologii (20 mężczyzn i 50 kobiet), a następnie badania powtórzono

w odstępie siedmiu dni. Obliczony współczynnik r -Pearsona, który wyniósł 0,98, uznano za bardzo wysoki wskaźnik rzetelności skali (Prężyna, 1968, s. 83).

3.2. Trafność

Jeżeli chodzi o trafność, autor testu musiał wykazać, że mierzy on intensywność postawy religijnej. W tym celu zastosował dwa kryteria: zewnętrzne i wewnętrzne.

Kryterium wewnętrzne. Według tego kryterium należało wykazać, że istnieje odpowiedniość między treścią poszczególnych twierdzeń skali a treścią przedmiotu mierzonej postawy. W omawianej skali zgodność taką zapewniono przez odpowiedni dobór twierdzeń, czego gwarantem byli sędziowie kompetentni (Prężyna, 1968, s. 84).

Kryterium zewnętrzne. Prężyna (1968, s. 84), chcąc mieć pewność, że konstruowana przez niego skala jest trafna w odniesieniu do różnych komponentów postawy, za kryterium zewnętrzne przyjął praktyki religijne i hierarchię wartości. Jeżeli chodzi o praktyki religijne, to w specjalnie dla tego celu skonstruowanym długim kwestionariuszu pytano między innymi o modlitwę, uczestnictwo we Mszy św., częstość przystępowania do Komunii św., motywację praktyk religijnych oraz znaczenie praktyk religijnych dla badanego. Stosując ten kwestionariusz i SIPR, Prężyna przebadał 219 osób, w większości studentów IV i V roku. Współczynnik r -Pearsona korelacji między SIPR a globalnym indeksem praktyk religijnych okazał się istotny statystycznie – wynosił 0,67 (Prężyna, 1968, s. 85). Jeśli chodzi o hierarchię wartości, to autor skali wyodrębnił osiem wartości, które uznał za mające duże znaczenia dla każdego człowieka (własne życie, majątek, sława, przekonania i wartości religijne, dobro społeczne, miłość mężczyzny/kobiety, możliwość zdobycia większej wiedzy, dobro własnej rodziny) i polecił badanym uporządkować je od najbardziej do najmniej cennych. Tak przygotowanym zestawem (hierarchia wartości i SIPR) przebadał 255 osób. Współczynnik ρ -Spearmana korelacji między wynikiem SIPR a rangą przypisywaną wartościom religijnym wyniósł 0,84, wykazując wysoką trafność kryterialną SIPR (Prężyna, 1968, s. 86).

O ile skala przez dłuższy czas funkcjonowała jako składająca się z 30 twierdzeń, to w badaniach prowadzonych w ostatnich latach często posługiwano się wersją skróconą. Skrócenia skali do 20 twierdzeń dokonał Jagiełło (1987) – poprzez odcięcie dziesięciu ostatnich stwierdzeń. Jagiełło następnie obliczył korelacje wyników uzyskanych w obu wersjach skali na grupie 100 osób (50 kobiet i 50 mężczyzn). Współczynnik korelacji r -Pearsona wyniósł 0,99 dla

mężczyzn i 0,98 dla kobiet. Uzyskane wysokie współczynniki korelacji przesądziły o tym, że wielu autorów zaczęło stosować skróconą wersję skali.

4. Powtórna walidacja skali religijności

Ponieważ SIPR jest nadal często stosowana, a czasami wydaje się wręcz niezbędna w badaniu różnych problemów psychologii religii, autorzy niniejszego artykułu postanowili przeprowadzić jej ponowną walidację, aby sprawdzić własności psychometryczne narzędzia. Postawiono sobie następujące cele: (1) sprawdzenie własności pozycji testowych, w szczególności, że Prężyna nie badał mocy dyskryminacyjnej pozycji w takim znaczeniu, jak to jest rozumiane dzisiaj; (2) ocenę spójności wewnętrznej (rzetelności) oraz (3) struktury wewnętrznej (trafności czynnikowej) metody; (4) porównanie własności psychometrycznych wersji długiej i krótkiej oraz (5) ocenę trafności teoretycznej SIPR poprzez skorelowanie jej wyników z wynikami innych metod służących badaniu religijności.

4.1. Osoby badane

W analizie wykorzystano wyniki badań przeprowadzonych w latach 1991-2010 na różnych próbach (por. tab. 1). Respondentami było łącznie 1760 osób, z czego około 50% stanowiły kobiety. Badane osoby mieściły się w stosunkowo szerokim przedziale wiekowym (18-70 lat), ze średnią $M = 27,5$ roku i $SD = 9,27$. Dane wykorzystane w analizie pochodziły z siedmiu grup badawczych¹, których charakterystyka pod względem wieku i płci zamieszczona jest w tabeli 1.

Dobór do wszystkich grup był incydentalny, wykorzystane zostały dane z następujących badań:

I – 288 osób dorosłych, przebadanych w latach 2002-2003 przez B. Zarzycką w ramach prac nad adaptacją Skali Centralności S. Hubera;

II – 134 osoby dorosłe, przebadane w latach 2006-2007 przez pracowników KPSiPR specjalnie w celu rewalidacji skal skonstruowanych przez W. Prężynę;

III – 364 studentów różnych uczelni z Lublina, Warszawy i Płocka, przebadanych w latach 2007-2009 przez pracowników Katedry Psychologii Społecznej i Psychologii Religii KUL;

---

¹ Autorzy dziękują dr Beacie Zarzyckiej, dr. Mirosławowi Nowosielskiemu oraz dr. Jakubowi Pawlikowskiemu za udostępnienie danych do analizy.

IV – 169 studentów uczelni lubelskich, przebadanych w roku 2002 przez R. Bartczuka i M. Wiechetka w ramach adaptacji Skali Przekonań Postkrytycznych D. Hutsebauta;

V – 121 osób dorosłych, których badania przeprowadził w 1993 M. Nowosielski w ramach badań do pracy doktorskiej;

VI – 351 osób dorosłych, przebadanych w latach 1991-1993 przez J. Śliwaka;

VII – 321 lekarzy objętych badaniami w latach 2005-2006, przeprowadzonymi przez J. Pawlikowskiego do pracy doktorskiej.

W badaniu V, VI i VII wykorzystano skróconą wersję SIPR, w pozostałych – wersję pełną.

Tabela 1. Charakterystyka badanych osób pod względem wieku i płci

Grupa	Badani	N	Wiek				Płeć
			min	max	<i>M</i>	<i>SD</i>	proporcja kobiet
1	dorośli	288	18	55	23,89	4,1	0,41
2	dorośli	134	18	56	27,17	8,8	0,51
3	studenci	364	18	29	21,35	1,92	0,53
4	studenci	169	21	26	22,91	1,64	0,47
5	dorośli	121	18	36	23,21	4,67	0,42
6	dorośli	351	20	38	26,64	2,84	0,52
7	lekarze	298	25	69	40,99	10,7	0,51
Ogółem		1760	18	69	27,11	8,89	0,49

N – liczebność; min – minimum; max – maksimum; *M* – średnia; *SD* – odchylenie standardowe

4.2. Analiza pozycji

W analizie własności pozycji SIPR wykorzystano dane z prób, w których zastosowano dłuższą wersją SIPR. Jednakże analizy przeprowadzono dla wersji długiej i krótkiej. Skala złożona z 20 pierwszych pozycji wersji długiej i wersja krótka SIPR są tożsame – stanowią tę samą metodę. Celem wykonania podwójnych obliczeń było porównanie własności pozycji w obu wersjach. Ocena własności psychometrycznych pozycji SIPR przeprowadzono z zastosowaniem

czterech analiz. Dla każdej analizy przyjęto kryterium „dobroci” pozycji. Uznano, że pozycja powinna spełniać co najmniej dwa z czterech kryteriów.

1. Oszacowano moc dyskryminacyjną stwierdzeń, obliczając współczynnik korelacji punktowo-czteropolowej (φ). Pozycje wielokategorialne sprowadzono do dwukategorialnych przy użyciu reguły Edwardsa-Kilpatricka (Brzeziński, 2006). Wzięto pod uwagę po 27% skrajnych wyników, co dało grupy po 261 osób. Jako kryterium przyjęto wartość $\varphi \geq 0,7$.

2. Oceniono wielkość zmiany współczynnika α -Cronbacha dla skali po usunięciu pozycji ($\Delta\alpha$). Analizę tę przeprowadzono na wszystkich wynikach ($N = 966$). Jako kryterium przyjęto wartość $\Delta\alpha \leq 0$.

3. Wykonano analizę wysycenia skali jednym czynnikiem ogólnym (Zinbarg, Yovel, Revelle, McDonald, 2006). Na jej podstawie uzyskano ładunki czynnikowe (λ_g), które można interpretować jako korelacje pozycji z czynnikiem latentnym (ogólnym). Analizę tę przeprowadzono na wszystkich wynikach ($N = 966$). Przyjęta wartość kryterialna wyniosła $\lambda_g \geq 0,5$.

4. Oszacowano podatność poszczególnych pozycji na wpływ zniekształcenia związanego z aprobatą społeczną. Skorelowano je z wynikiem Kwestionariusza Aprobata Społecznej Drwala i Wilczyńskiej (1980). W analizie zastosowano współczynnik ρ -Spearmana. Badanie przeprowadzono na 365 osobach z grupy III. Za wartość kryterialną przyjęto $|\rho_{KAS}| < 0,23$.

Wyniki przeprowadzonych analiz zaprezentowano w tabeli 2.

Jak się okazało, najsłabsza jest pozycja sipr09 („Ludzie przyjmujący rzeczywistość nadprzyrodzoną są bezmyślni”), która uzyskała za niską moc dyskryminacyjną w wersji długiej oraz nie spełniła kryterium ładunkiem czynnika ogólnego w obu wersjach skali. Dodatkowo pozycja sipr14 („W miarę rozwoju nauki wszystkie religie tracą rację bytu”) w obu wersjach nie spełniła kryterium mocy dyskryminacyjnej, a pozycja sipr29 („Ciężka obraza Boga jest największym złem w życiu człowieka”), która występuje tylko w wersji długiej – kryterium zmiany rzetelności skali i ładunku czynnikowego.

Podsumowując tę część analiz należy stwierdzić, że pozycje SIPR mają dobre własności psychometryczne w zakresie mocy dyskryminacyjnej, wkładu w rzetelność skali, nasycenia czynnikiem ogólnym oraz niskiej podatności na zniekształcenia związane z aprobatą społeczną.

Tabela 2. Własności psychometryczne pozycji SIPR

Pozycja	φ		$\Delta\alpha$		λ_g		ρ_{KAS}	Liczba kryteriów niespełnionych	
	wersja krótka	wersja długa	wersja krótka	wersja długa	wersja krótka	wersja długa		wersja krótka	wersja długa
sipr01	0,74	0,74	-0,003	-0,001	0,668	0,624	0,11*		
sipr02	0,74	0,73	-0,003	-0,001	0,665	0,621	0,14**		
sipr03	0,77	0,75	0,000	0,000	0,556	0,551	0,11*		
sipr04	0,84	0,84	-0,003	-0,001	0,638	0,626	0,13*		
sipr05	0,75	0,75	-0,003	-0,001	0,674	0,607	0,09		
sipr06	0,82	0,83	-0,004	-0,002	0,769	0,707	0,16**		
sipr07	0,76	0,76	-0,004	-0,002	0,760	0,742	0,10*		
sipr08	0,79	0,78	-0,004	-0,002	0,721	0,661	0,19***		
sipr09	0,72	0,68	0,000	0,000	0,456	0,421	0,09	1	2
sipr10	0,85	0,86	-0,004	-0,002	0,744	0,744	0,17**		
sipr11	0,82	0,83	-0,003	-0,001	0,651	0,622	0,19***		
sipr12	0,86	0,85	-0,003	-0,001	0,655	0,624	0,17**		
sipr13	0,79	0,78	-0,002	-0,001	0,615	0,609	0,22***		
sipr14	0,68	0,61	-0,001	0,000	0,538	0,500	0,13*	1	1
sipr15	0,77	0,80	-0,002	-0,001	0,644	0,653	0,18***		
sipr16	0,89	0,89	-0,004	-0,002	0,730	0,661	0,18***		
sipr17	0,81	0,81	-0,004	-0,002	0,735	0,713	0,14**		
sipr18	0,87	0,85	-0,004	-0,002	0,703	0,675	0,19***		
sipr19	0,81	0,79	-0,002	-0,001	0,640	0,636	0,17**		
sipr20	0,71	0,74	-0,002	-0,001	0,623	0,590	0,12*		
sipr21		0,74		-0,001		0,507	0,07		
sipr22		0,73		-0,001		0,689	0,14**		
sipr23		0,79		-0,001		0,700	0,18***		
sipr24		0,86		-0,002		0,705	0,14**		
sipr25		0,72		0,001		0,493	0,12*		1
sipr26		0,79		-0,002		0,706	0,10		
sipr27		0,81		-0,002		0,727	0,09		
sipr28		0,85		-0,002		0,702	0,19***		
sipr29		0,83		-0,002		0,796	0,16**		
sipr30		0,79		-0,002		0,777	0,17**		

φ – współczynnik korelacji punktowo-czteropolowej (mocy dyskryminacyjnej); $\Delta\alpha$ – zmiana współczynnika α -Cronbacha dla skali wskutek usunięcia pozycji testowej; λ_g – ładunek czynnikowy; ρ_{KAS} – korelacja z Kwestionariuszem Aprobaty Społecznej; *** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$; * $p < 0,05$. Pozycje zakodowano zgodnie z kluczem. Pozycje wyrażające postawę negatywną oznaczono „-”.

4.3. Rzetelność

Analiza rzetelności SIPR, podobnie jak opisana wyżej analiza własności pozycji, została przeprowadzona z uwzględnieniem obu wersji narzędzia – długiej i krótkiej. Dodatkowo przeprowadzono ją na każdej z badanych grup z osobna, aby stwierdzić, w jakim stopniu uzyskane współczynniki rzetelności są stabilne w różnych próbach. Oszacowania rzetelności dokonano metodą spójności wewnętrznej oraz nasycenia czynnikiem wspólnym (Revelle, Zinbarg, 2009). Dla oceny spójności wewnętrznej policzono współczynniki: α -Cronbacha, λ_g -Guttmana oraz ω_T -McDonalda, zaś dla oceny nasycenia czynnikiem ogólnym – ω_H -McDonalda. Wyniki analizy wraz ze statystykami opisowymi rozkładów wyników SIPR zamieszczono w tabeli 3. Uzyskane wyniki są zadowalające we wszystkich badanych aspektach. Zarówno współczynniki spójności wewnętrznej, jak i wysycenia czynnikiem ogólnym są wysokie. Mediana α -Cronbacha wyniosła: dla wersji krótkiej 0,94, zaś dla długiej – 0,96; odpowiednie mediany: λ_g -Guttmana – 0,95 i 0,98, zaś ω_T -McDonalda – 0,95 i 0,97. Wszystkie te trzy współczynniki są oszacowaniem dolnej granicy rzetelności, zatem należy uznać, że jest ona wysoka. Współczynnik ω_H -McDonalda, który świadczy o wysyceniu czynnikiem ogólnym, jest również zadowalający (mediana 0,80 i 0,85).

Tabela 3. Średnie, odchylenia standardowe oraz współczynniki rzetelności SIPR

Statystyka	Wersja	Grupa						
		1	2	3	4	5	6	7
N		288	134	364	169	121	351	298
M	krótka	5,62	5,69	5,90	5,84	5,63	5,67	5,59
	długa	5,54	5,61	5,84	5,73			
SD	krótka	1,09	0,94	1,02	0,85	0,95	1,04	1,11
	długa	1,08	0,93	1,02	0,88			
α	krótka	0,95	0,93	0,95	0,92	0,93	0,94	0,94
	długa	0,97	0,95	0,97	0,95			
λ_g	krótka	0,96	0,95	0,96	0,95	0,96	0,94	0,95
	długa	0,98	0,97	0,98	0,97			
ω_T	krótka	0,96	0,95	0,96	0,94	0,96	0,95	0,95
	długa	0,97	0,96	0,97	0,96			
ω_H	krótka	0,86	0,72	0,86	0,78	0,80	0,83	0,80
	długa	0,82	0,72	0,88	0,88			

N – liczebność; M – średnie; SD – odchylenie standardowe; α – współczynnik rzetelności α -Cronbacha; λ_g – współczynnik rzetelności λ_g -Guttmana; ω_T – współczynnik rzetelności ω_T -McDonalda; ω_H – współczynnik nasycenia czynnikiem ogólnym ω_H -McDonalda

Należy również zauważyć, że: (1) uzyskane zakresy współczynników są niewielkie – rzetelność SIPR była wysoka we wszystkich badanych grupach – oraz (2) współczynniki uzyskane dla wersji krótkiej narzędzia nie różnią się znacząco od uzyskanych dla wersji długiej.

Dla sprawdzenia instrumentalnej równoważności obu wersji SIPR przeprowadzono w czterech grupach, w których wykorzystano jej długą wersję, analizę korelacji między wersjami: krótką i długą. Uzyskano dwie korelacje 0,98 (grupa 2 i 4) i dwie 0,99 (grupa 1 i 3), które potwierdziły, że skrócenie skali nie zmniejsza walorów psychometrycznych, zaś wydłużenie jej nie wnosi praktycznie nic nowego do pomiaru. Dalsza część artykułu dotyczy wersji krótszej skali.

4.4. Struktura wewnętrzna

Analiza struktury wewnętrznej narzędzia jest elementem potwierdzania jego trafności teoretycznej. Trafność treściowa SIPR została zapewniona już w trakcie jej konstrukcji poprzez ocenę treści stwierdzeń przez sędziów kompetentnych. Trafność teoretyczna natomiast ujawnia się z jednej strony poprzez odpowiedniość struktury narzędzia do badanego konstruktów, z drugiej zaś – poprzez korelacje z kryteriami zewnętrznymi.

Intensywność postawy religijnej jest konstruktem jednowymiarowym. Oczekujemy zatem, że SIPR będzie przejawiała cechę jednowymiarowości. Ten aspekt SIPR oceniano z użyciem kryteriów stosowanych w analizie głównych składowych oraz procedury poszukiwania czynnika wspólnego zaproponowanej przez McDonalda (Zinbarg, Yovel, Revelle, McDonald, 2006). Analiza dotyczyła wszystkich danych w odniesieniu do wersji krótkiej metody.

Rezultaty analizy wymiarowości SIPR przedstawiono w tabeli 4. Spośród siedmiu kryteriów, stosowanych do oceny wymiarowości zbioru danych w analizie głównych składowych, pięć wskazało na dwuwymiarowość SIPR, dwa – na jej jednowymiarowość.

Tabela 4. Liczba wymiarów SIPR według kryteriów

Kryterium	Liczba wymiarów	Kryterium	Liczba wymiarów
Optymalne współrzędne	2	Test osypiska	1
Czynnik narostu	1	Bardzo prosta struktura	2
Analiza równoległa	2	Kryterium Velicera	2
Kryterium Kaisera	2		

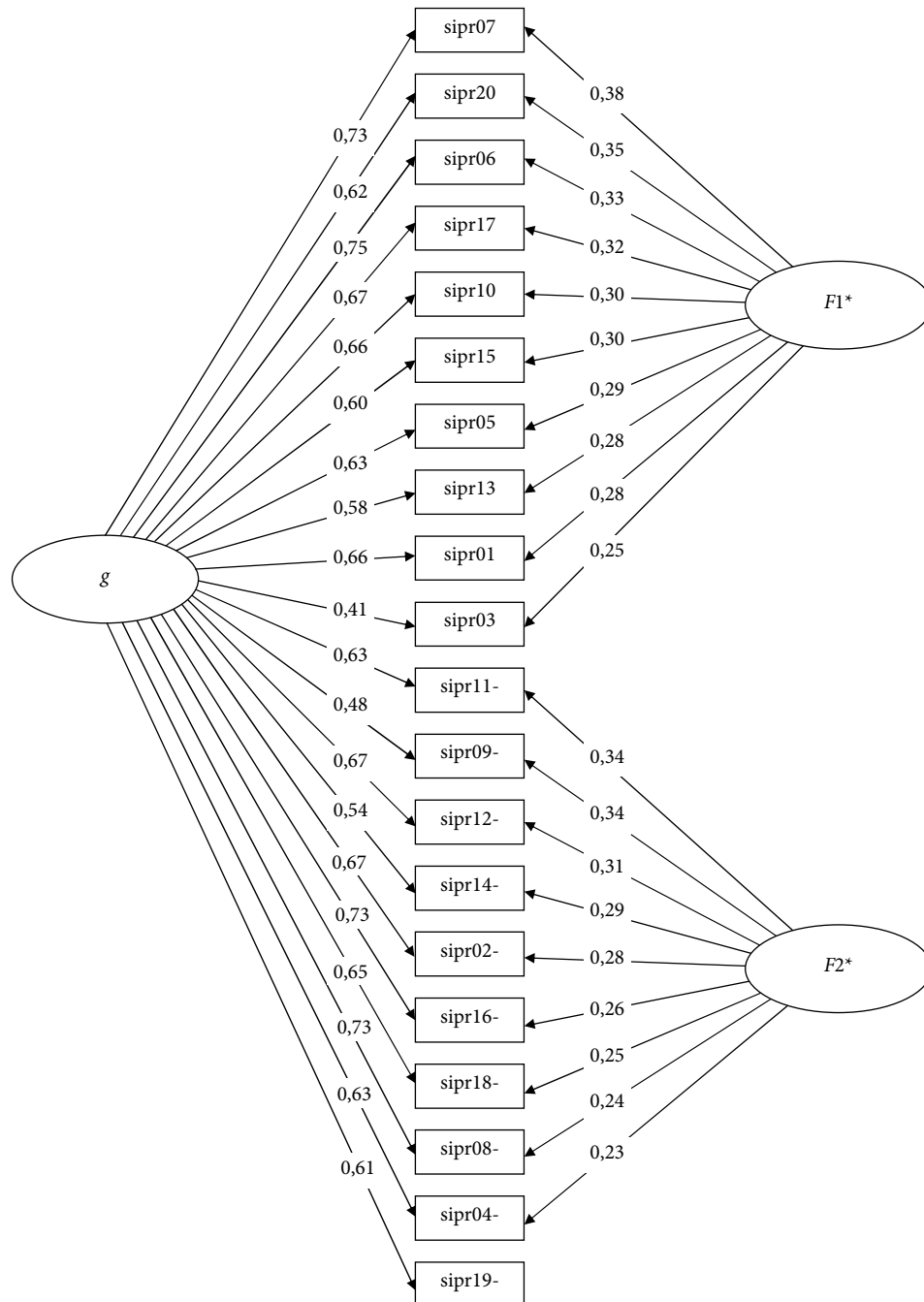
Dalsza analiza wymiarowości SIPR została przeprowadzona według procedury oceny wysycenia zbioru zadań czynnikiem ogólnym zaproponowanej przez McDonalda (Zinbarg, Yovel, Revelle, McDonald, 2006). Procedura ta pozwala również na wprowadzenie czynników, które obejmują jedynie pewną część pozycji skali (tzw. czynników grupowych). Analiza polega na wykonaniu analizy czynnikowej i poddaniu macierzy ładunków czynnikowych rotacji skośnej. Ładunki czynnikowe po rotacji poddawane są przekształceniu Schmidta-Leimana, które polega na wykonaniu hierarchicznej analizy czynnikowej w celu znalezienia czynnika wyższego rzędu (ogólnego, g), a następnie wyłączeniu go poza czynniki grupowe. Zasadniczo do jednoznacznego określenia modelu wymagane są co najmniej trzy czynniki grupowe. W przypadku, gdy poszukujemy dwóch czynników grupowych (a to sugeruje wykonana dla SIPR analiza wymiarowości), należy wprowadzić ograniczenia dla ładunków czynnikowych drugiego rzędu. W prezentowanej tutaj analizie ustalono równe ładunki czynnikowe łączące czynniki grupowe z ogólnym. Wyniki analizy przedstawiono w tabeli 5.

Wyniki wskazują na wysokie wysycenie pozycji SIPR czynnikiem ogólnym. Świadczą o tym zadowalające ładunki czynników czynnika ogólnego (g) oraz wysokie wskaźniki p^2 , oznaczające procent wariacji wspólnej pozycji, wyjaśnianej przez czynnik ogólny. O jednowymiarowości skali świadczą różnice w wartościach własnych między czynnikiem wspólnym a czynnikami grupowymi oraz w procencie wyjaśnianej wariacji (R^2), a także współczynnik $\omega_{H-McDonalda} = 0,84$ oraz asymptotyczne $\omega_{H-McDonalda} = 0,88$. Czynniki grupowe odzwierciedlają klucz SIPR – do pierwszego czynnika ($F1^*$) weszły pozycje wyrażające postawę pozytywną, do drugiego ($F2^*$) – negatywną (por. tabela 5). Zarówno ładunki czynnikowe odnoszące się do czynników grupowych, jak i wskaźniki R^2 oraz wartości własne tych czynników są na niskim poziomie, dlatego czynników tych nie można uznać za istotne strukturalne aspekty postawy religijnej, ale raczej za przejaw stereotypizmów w odpowiadaniu na pytania, na które się respondenci zgadzają lub nie zgadzają. Wniosek ten należałoby jednak potwierdzić eksperymentalnie. Zwracają uwagę również pozycje *sipr03* i *sipr09*, które uzyskały względnie niskie ładunki czynnikowe w czynniku ogólnym. Warto zastanowić się nad skróceniem SIPR o te dwie pozycje.

Tabela 5. Analiza wysycenia czynnikiem ogólnym dla SIPR

Pozycja	<i>g</i>	<i>F1*</i>	<i>F2*</i>	<i>h</i> ²	<i>u</i> ²	<i>p</i> ²
sipr01	0,66	0,28		0,51	0,49	0,84
sipr02-	0,67		0,28	0,53	0,47	0,85
sipr03	0,41	0,25		0,23	0,77	0,72
sipr04-	0,63		0,23	0,46	0,54	0,87
sipr05	0,63	0,29		0,48	0,52	0,82
sipr06	0,75	0,33		0,67	0,33	0,84
sipr07	0,73	0,38		0,67	0,33	0,79
sipr08-	0,73		0,24	0,60	0,40	0,88
sipr09-	0,48		0,34	0,35	0,65	0,65
sipr10	0,66	0,30		0,52	0,48	0,82
sipr11-	0,63		0,34	0,52	0,48	0,77
sipr12-	0,67		0,31	0,55	0,45	0,83
sipr13	0,58	0,28		0,41	0,59	0,80
sipr14-	0,54		0,29	0,38	0,62	0,78
sipr15	0,60	0,30		0,45	0,55	0,81
sipr16-	0,73		0,26	0,61	0,39	0,87
sipr17	0,67	0,32		0,55	0,45	0,81
sipr18-	0,65		0,25	0,50	0,50	0,86
sipr19-	0,61		0,20	0,42	0,58	0,88
sipr20	0,62	0,35		0,51	0,49	0,76
Wartości własne	8,12	1,04	0,77		<i>M</i>	0,81
<i>R</i> ²	0,84	0,36	0,35		<i>SD</i>	0,06
$\chi^2(88) = 393,7; p < 0,001; RMSEA = 0,06$						

g – ładunek czynnikowy dla czynnika ogólnego; *F1** – ładunek czynnikowy dla pierwszego czynnika grupowego; *F2** – ładunek czynnikowy dla drugiego czynnika grupowego; *h*² – zasób zmienności wspólnej; *u*² – zasób zmienności unikalnej; *p*² – zasób zmienności pozycji wyjaśnianej przez czynnik ogólny; *M* – średnia dla *p*²; *SD* – odchylenie standardowe dla *p*²; *R*² – wariancja wyjaśniana przez model; χ^2 – test dopasowania modelu do danych; RMSEA – pierwiastek średniokwadratowego błędu przybliżenia. Pozycje zakodowano zgodnie z kluczem. Pozycje wyrażające postawę negatywną oznaczono „-”

Rysunek 1. Biplot transformacji Schmid-Leimana dla SIPR
(pozycje zakodowano zgodnie z kluczem); pozycje wyrażające postawę negatywną oznaczono „-”

4.5. Korelacje z innymi kwestionariuszami

Do sprawdzenia trafności teoretycznej SIPR wykorzystano następujące metody: Skalę Centralności (Skala C) W. Prężyny, Skalę Centralności (C-15) S. Hubera, Skalę Przekonań Postkrytycznych (PCBS) D. Hutsebauta oraz Kwestionariusz Aprobaty Społecznej (KAS) R. Ł. Drwala i J. Wilczyńskiej (1995).

Oczekiwano wysokiej korelacji pozytywnej z wynikami Skali C. Przewidywanie opiera się na tym, że obie skale mierzą aspekty tej samej postawy, które są silnie zależne od siebie. Badanie związków było przeprowadzone w pięciu próbach (grupy 1-5). Wyniki analizy korelacyjnej zamieszczono w tabeli 6.

Tabela 6. Korelacje SIPR ze Skalą C Prężyny

	Grupa 1 (N = 288)	Grupa 2 (N = 134)	Grupa 3 (N = 364)	Grupa 4 (N = 169)	Grupa 5 (N = 121)
Skala C	0,85***	0,81***	0,85***	0,82***	0,92***

Uzyskano wyniki potwierdzające trafność SIPR. Trafność różnicowa SIPR w stosunku do Skali C może być podana w wątpliwość ze względu na bardzo wysokie korelacje. Wydaje się, iż nie ma większego sensu stosować w badaniu obu tych skal jednocześnie. Przy doborze skali należy zatem zwracać uwagę na przedmiot badań. Zgodnie z ujęciem Prężyny SIPR dotyczy bardziej aspektu przekonaniowego postawy religijnej, Skala C zaś – motywacyjnego. Weryfikacja tego, czy konstrukty mierzone przez oba te narzędzia lepiej „pracują” w zależności od badanej dziedziny (przekonania vs motywacja), wymaga dalszego potwierdzenia empirycznego.

Próbkę wstępnej weryfikacji powyższej tezy podjęto, korelując wyniki Skali C i SIPR z wymiarami C-15. Skala C-15 umożliwia badanie centralności religijności w pięciu wymiarach: Zainteresowania, Przekonań, Modlitwy, Doświadczenia i Kultu. Oczekiwano, że wyniki C-15 będą wyżej korelować ze Skalą C niż z SIPR we wszystkich dziedzinach, z wyjątkiem Przekonań. Do analiz użyto wyników z grupy 1 (N = 288). Wyniki analizy korelacji oraz testu różnic między korelacjami przedstawiono w tabeli 7.

Tabela 7. Korelacje wyników SIPR i Skali C z wynikami C-15 oraz test istotności różnic między nimi

Skala	SIPR	Skala C	z
Zainteresowania	0,45***	0,62***	2,862***
Przekonania	0,70***	0,69***	0,138
Modlitwa	0,64***	0,74***	2,344*
Doświadczenie	0,57***	0,64***	1,403
Kult	0,65***	0,67***	0,442
Centralność	0,74***	0,82***	2,614**

z – test istotności różnic między korelacjami

Z tabeli wynika, że hipotezy zostały potwierdzone jedynie częściowo. Skala C korelowała wyżej niż SIPR z Zainteresowaniami, Modlitwą oraz wynikiem ogólnym C-15. W Przekonaniach korelacje nie różniły się. Wynik ten sugeruje, że aspekty badane przez SIPR i Skalę C są empirycznie rozróżnialne. Skala C ujmuje bardziej motywacyjny aspekt postawy religijnej (mówi o tym korelacja z wynikiem ogólnym). Brak zakładanej różnicy korelacji SIPR i Skali C z wymiarem Przekonania może wynikać z tego, że wymiar ten ujmuje nie tyle siłę przekonań religijnych, co ich ważność. Zagadnienie rozłączności konstruktywów mierzonych przez SIPR i Skalę C wymaga dalszych badań.

Narzędziem, które bada przekonaniowy aspekt postaw wobec religii, jest PCBS. W metodzie tej są dwie podskale, które zakładają przekonania o realnym istnieniu przedmiotów wiary religijnej: Ortodoksja oraz Wtórna Naiwność. Pozostałe dwie podskale – Relatywizm i Krytyka Zewnętrzna – zakładają odrzucenie transcendencji. PCBS skorelowano z SIPR w trzech badaniach oczekując, że SIPR będzie korelowała pozytywnie z dwoma pierwszymi z wymienionych podskal PCBS, a negatywnie – z drugą parą podskal. Wyniki analizy korelacji (zob. tab. 8) potwierdziły trafność SIPR w badanym aspekcie.

Tabela 8. Korelacje SIPR z PCBS

Skala	Grupa 1 (N = 288)	Grupa 3 (N = 365)	Grupa 4 (N = 169)
Ortodoksja	0,57***	0,45***	0,47***
Zewnętrzna krytyka	-0,69***	-0,83***	-0,79***
Relatywizm	-0,43***	-0,58***	-0,47***
Wtórna naiwność	0,60***	0,55***	0,49***

Ostatnim etapem badania trafności było sprawdzenie podatności SIPR na aprobatę społeczną. Oczekiwano, że korelacja KAS z SIPR będzie niska i nie przekroczy podanej przez Cohena wielkości odpowiadającej niskiemu efektowi ($r = 0,23$). Analizy przeprowadzono na wynikach grupy 3 ($N = 365$) oraz 6 ($N = 351$). Uzyskano odpowiednio: $r = 0,18^{***}$ oraz $r = 0,10$. Pomimo iż wynik w grupie 3 (studenci) był istotny statystycznie, nie przekroczył on założonego kryterium, wyniki upoważniają zatem do stwierdzenia trafności skali w aspekcie podatności na zmienną aprobaty społecznej.

5. Tymczasowe normy

Sprawdzono, czy istnieją istotne różnice w zakresie wyników w SIPR między kobietami i mężczyznami oraz między osobami pochodzącymi z grup studentów i osób dorosłych² (niestudentów). Dla obu czynników wystąpiły istotne różnice statystyczne (dla płci: $F(1;1618) = 23,22$; $p < 0,0001$; dla rodzajów grup: $F(1;1618) = 18,48$; $p < 0,01$). Tymczasowe normy policzono zatem osobno dla czterech grup. W tabeli 9 zamieszczono statystyki opisowe rozkładów SIPR uzyskanych w podgrupach normalizacyjnych wraz z testem zgodności rozkładu z rozkładem normalnym (test Andersona-Darlinga). Wszystkie rozkłady były mocno lewoskośne.

Tabela 9. Statystyki opisowe rozkładów SIPR w grupach normalizacyjnych

Grupa	Płeć	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SE</i>	<i>SD</i>	min	max	Skośność	Kurtoza	A
Studenci	kobiety	275	5,95	0,05	0,86	2,00	7,00	-1,51	2,61	10,28***
	mężczyźni	259	5,80	0,07	1,06	1,45	7,00	-1,27	1,50	8,84***
Dorośli	kobiety	527	5,78	0,04	0,93	1,10	7,00	-1,33	2,54	10,71***
	mężczyźni	561	5,50	0,05	1,14	1,30	7,00	-0,93	0,59	9,98***

N – liczebność; *M* – średnia; *SE* – błąd standardowy średniej; *SD* – odchylenie standardowe; min – minimum; max – maksimum; A – test Andersona-Darlinga zgodności z rozkładem normalnym

Do normalizacji zastosowano rangi centylowe, gdyż nie ma podstaw do założenia o normalnym rozkładzie zmiennych w populacji (Mańkowska, 2010). W tabeli 10 zamieszczono normy tymczasowe.

² Grupę lekarzy włączono do grupy osób dorosłych, nie stwierdzono bowiem różnic między tymi grupami ($t(527,38) = 0,82$; n.i.).

Tabela 10. Tymczasowe normy centylowe dla SIPR

Wynik		Studenci		Dorośli	
suma	średnia	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni
20	1,00	0	0	0	0
21	1,05	0	0	0	0
22	1,10	0	0	0	0
23	1,15	0	0	0	0
24	1,20	0	0	0	0
25	1,25	0	0	0	0
26	1,30	0	0	0	0
27	1,35	0	0	0	0
28	1,40	0	0	0	0
29	1,45	0	0	0	0
30	1,50	0	0	0	0
31	1,55	0	0	0	0
32	1,60	0	0	0	0
33	1,65	0	0	0	0
34	1,70	0	0	0	0
35	1,75	0	0	0	0
36	1,80	0	0	0	0
37	1,85	0	0	0	0
38	1,90	0	0	0	1
39	1,95	0	0	0	1
40	2,00	0	0	0	1
41	2,05	0	0	0	1
42	2,10	0	0	0	1
43	2,15	0	0	0	1
44	2,20	0	0	0	1
45	2,25	0	0	0	1
46	2,30	0	0	0	1
47	2,35	0	0	0	1
48	2,40	0	0	0	1
49	2,45	0	0	0	1
50	2,50	0	0	0	1
51	2,55	0	1	0	2
52	2,60	0	1	0	2
53	2,65	0	1	0	2
54	2,70	0	1	1	2
55	2,75	0	1	1	2
56	2,80	0	1	1	2
57	2,85	0	1	1	2

58	2,90	0	1	1	2
59	2,95	0	1	1	2
60	3,00	0	1	1	2
61	3,05	0	2	1	2
62	3,10	0	2	1	2
63	3,15	1	2	1	3
64	3,20	1	2	1	3
65	3,25	1	2	2	4
66	3,30	1	2	2	4
67	3,35	1	2	2	4
68	3,40	2	2	2	4
69	3,45	2	2	2	5
70	3,50	2	2	2	5
71	3,55	2	3	2	5
72	3,60	2	3	2	6
73	3,65	2	4	2	6
74	3,70	2	4	3	6
75	3,75	2	5	3	7
76	3,80	2	6	3	8
77	3,85	2	6	3	9
78	3,90	2	6	4	10
79	3,95	2	7	4	10
80	4,00	3	7	4	11
81	4,05	3	8	4	12
82	4,10	4	8	5	13
83	4,15	4	9	6	13
84	4,20	5	10	7	14
85	4,25	5	11	7	15
86	4,30	6	11	7	16
87	4,35	6	12	7	17
88	4,40	6	12	8	18
89	4,45	6	13	9	18
90	4,50	7	13	9	19
91	4,55	7	14	9	20
92	4,60	8	15	10	20
93	4,65	9	15	11	21
94	4,70	10	15	12	22
95	4,75	10	16	13	23
96	4,80	11	16	14	24
97	4,85	12	17	14	25
98	4,90	12	18	15	27
99	4,95	13	19	16	28

100	5,00	14	19	17	29
101	5,05	14	20	17	30
102	5,10	14	21	18	31
103	5,15	15	22	19	32
104	5,20	16	23	21	34
105	5,25	17	25	22	35
106	5,30	18	26	23	36
107	5,35	20	27	24	38
108	5,40	21	27	25	39
109	5,45	22	28	27	40
110	5,50	23	29	29	41
111	5,55	24	31	31	42
112	5,60	25	32	33	44
113	5,65	26	33	34	45
114	5,70	27	34	36	47
115	5,75	28	36	38	49
116	5,80	30	38	41	50
117	5,85	33	39	44	52
118	5,90	35	40	47	54
119	5,95	37	43	50	56
120	6,00	40	45	53	58
121	6,05	43	48	55	60
122	6,10	45	50	57	63
123	6,15	47	51	59	65
124	6,20	49	53	62	67
125	6,25	52	55	65	68
126	6,30	55	58	67	71
127	6,35	59	61	69	73
128	6,40	63	63	72	75
129	6,45	67	65	74	78
130	6,50	71	68	77	80
131	6,55	74	72	79	82
132	6,60	76	74	82	83
133	6,65	79	76	84	85
134	6,70	83	80	87	87
135	6,75	87	84	88	88
136	6,80	92	87	90	90
137	6,85	95	90	91	90
138	6,90	97	92	93	93
139	6,95	98	93	95	98
140	7,00	99	97	98	98

6. Opis testu i zastosowanie

SIPR zawiera 20 stwierdzeń, spośród których 10 jest sformułowanych negatywnie (wyraża niską intensywność postawy religijnej). Skala służy do pomiaru intensywności postawy religijnej u osób wyznających chrześcijaństwo. Należy przy tym pamiętać, że przedstawione wyżej badania w większości prowadzono na osobach wyznania rzymskokatolickiego, w przypadku zastosowania SIPR do innych prób należałoby potwierdzić równoważność narzędzia w odniesieniu do nich³. Zasadniczo skala przeznaczona jest do badania osób dorosłych. Badania młodzieży należy interpretować ostrożnie.

Badanie powinno przebiegać według ogólnych reguł korzystania ze standaryzowanych metod psychometrycznych. SIPR nadaje się do badań indywidualnych i grupowych. Badany po przeczytaniu instrukcji wypełnia test, udzielając odpowiedzi z zastosowaniem 7-stopniowego formatu wyrażającego stopień zgadzania się z danym stwierdzeniem. Wykonanie testu zajmuje 5-10 minut.

7. Obliczanie wyników i ich interpretacja

Intensywność postawy religijnej diagnozowana jest przez zsumowanie lub uśrednienie punktów za odpowiedzi na 20 pozycji. Wyniki oblicza się według następującego klucza. W przypadku stwierdzeń sformułowanych w sposób negatywny (sipr02, sipr04, sipr08, sipr09, sipr11, sipr12, sipr14, sipr16, sipr18, sipr19) należy odwrócić punktację, a więc tam, gdzie badany zaznaczył na skali wynik 1, trzeba dać 7 – i odwrotnie: jeżeli zaznaczył 7, trzeba dać 1, gdzie 2 – 6 itd. Wynik świadczący o intensywności postawy religijnej badanej osoby może wahać się od 20 do 140 dla sum i od 1 do 7 dla średnich. Im wyższy wynik, tym wyższa intensywność postawy religijnej.

Otrzymany wynik można porównać do wyniku średniego uzyskanego w próbie normalizacyjnej. Ponadto można przeliczyć go na rangi centylowe, co umożliwi ocenę intensywności postawy religijnej. Ranga n -ta oznacza, że n procent grupy normalizacyjnej uzyskało wynik niższy od osiągniętego przez osobę badaną.

Wynik niski oznacza, że intensywność postawy religijnej jest niska. Osoba badana nie uznaje, albo tylko w niewielkim stopniu uznaje, Boga za Stwórcę

---

³ Zakres stosowania SIPR ograniczają również w tym kontekście odniesienia do spowiedzi w jednej z pozycji (sipr11), której należałoby nie brać pod uwagę przy zliczaniu wyników dla wyznawców denominacji nie uznających spowiedzi usznej.

świata i cel ostateczny człowieka, ponadto świadomie nie akceptuje zależności człowieka od Boga i okazywania Bogu należnej czci i szacunku, m.in. przez spełnianie jego woli. Wynik przeciętny (w okolicach 50. centyla) może oznaczać, że badana osoba nie może się określić, nie jest zdecydowana, jaki jest jej stosunek do religii, ale może również świadczyć o tym, że badana osoba przechodzi od jednej oceny skrajnej do drugiej (stosunek ambiwalentny – część odpowiedzi wysokich, część niskich) w osądzie swojej postawy religijnej. Wynik wysoki oznacza wysoką intensywność postawy religijnej, wyrażającą się w akceptacji przekonań zawartych w religii chrześcijańskiej.

8. Przegląd badań

Prężyna (1970) poszukiwał korelacji pomiędzy intensywnością postawy religijnej a filozofią życia badaną kwestionariuszem Charlesa Morrisa „Drogi Życia”. Przebadął 216 osób w wieku od 22 do 35 lat. Za pomocą Skali Intensywności Postawy Religijnej wyodrębniono trzy grupy badanych osób: o wysokiej i niskiej intensywności pozytywnej postawy oraz wysokiej intensywności negatywnej postawy. Przeprowadzone analizy uzyskanych wyników wskazały na niewątpliwe i bardzo istotne powiązania intensywności postawy religijnej z ogólną filozofią życia. Wyodrębnione trzy grupy pod względem religijności charakteryzowały się różnymi profilami filozofii życia (por. Prężyna, 1970, s. 33).

W książce *Miłość aktywna. Psychiczne uwarunkowania powodzenia małżeństwa* Braun-Gałkowska (1985) zastosowała w badaniach między innymi Skalę Powodzenia Małżeństwa własnej konstrukcji i Skalę Postaw Religijnych Prężyny. Podzieliła osoby badane na trzy grupy: z wysoką intensywnością pozytywnej postawy religijnej, niską intensywnością pozytywnej postawy religijnej (nazywa tę grupę osobami o postawie obojętnej) i wysoką intensywnością negatywnej postawy religijnej. Autorka twierdzi, że wyniki jej badań wskazują na częstsze zadowolenie z małżeństwa osób o pozytywnej postawie religijnej (Braun-Gałkowska, 1985, s. 121).

Śliwak (1993) analizował związek między altruizmem i jego typami a religijnością. W badaniach zastosował Skalę Postaw Religijnych Prężyny, Kwestionariusz A–N Śliwaka (2005) oraz Kwestionariusz Endo- Egzocentryzmu Moralnego J. Karyłowskiego (1982). Próba badawcza wynosiła 226 osób, gdzie 53% stanowiły kobiety, a 47% mężczyźni, średnia wieku wynosiła $M = 26,7$; $SD = 2,24$. Najwyższą średnią uzyskała – zarówno w przypadku kobiet, jak i mężczyzn – grupa altruistów egzocentrycznych, następnie grupa altruistów

endocentrycznych i na ostatnim miejscu grupa niealtruistyczna. Między średnimi grup altruistów endocentrycznych i niealtruistów oraz altruistów egzocentrycznych i niealtruistów stwierdzono bardzo istotne różnice. Nie odnotowano różnic na poziomie istotnym statystycznie między grupami altruistów egzocentrycznych i altruistów endocentrycznych. Autor badań stwierdza, że można by mówić o pewnej identyczności wyników grupy egzocentrycznej i endocentrycznej w zakresie intensywności postawy religijnej. Wynika z tego, że obie grupy: altruistów endocentrycznych i altruistów egzocentrycznych charakteryzują się znacznie wyższą intensywnością postawy religijnej niż grupa niealtruistów.

Badania Wandrasza (1998) dotyczyły religijności i postawy wobec choroby. Autor przebadał 140 pacjentów oddziałów onkologicznych (40% mężczyźni, 60% kobiety). Religijność respondentów sprawdzana była za pomocą Skali Postaw Religijnych Prężyny i skali Przeżywane Relacje do Boga Hutsebauta. Postawa wobec choroby testowana była Skalą Postaw Wobec Choroby Kostrzewskiego i Skalą Postaw Wobec Choroby Wandrasza oraz Dyferencjałem Semantycznym. Wandrasz (1998) stwierdza, że dla osób z wysoką intensywnością pozytywnej postawy religijnej (osoby wierzące) choroba staje się wartością duchową, a równocześnie wyzwaniem do walki z nią. Dla osób wierzących choroba nie jest przeszkodą w realizowaniu planów życiowych, nie wyzwala też poczucia bezradności, nie jest również postrzegana jako kara. Osoby o wysokiej intensywności pozytywnej postawy religijnej potrafią w czasie choroby przewartościować swoje życie i nadać cierpieniu nowy sens. Nie koncentrują się obronnie na sobie i na swojej sytuacji (tamże, s. 154-155).

Śliwak i Matuszewski (1998) badali religijność słuchaczy Radia Maryja, dokonując pomiaru zmiennej za pomocą Skali Postaw Religijnych Prężyny i skali Przeżywane Relacje do Boga Hutsebauta. Przebadano 50 osób, z których 30 deklarowało się jako słuchacze Radia Maryja. Grupę kontrolną utworzyło 20 osób, którzy odpowiedzieli, że nie słuchają tej rozgłośni. Większość badanych osób była w wieku 36-55 lat i miała średnie wykształcenie. Autorzy badań stwierdzają, że otrzymane wyniki upoważniają do stwierdzenia, że słuchacze Radia Maryja – na tle grupy nie słuchającej tego radia – charakteryzują się bardziej pozytywną postawą religijną.

Szymołon (1999) w swojej pracy poszukiwał związków między przeżyciem religijnym a osobowością. W tym celu przebadał 208 osób w wieku od 21 do 50 lat. Narzędziami badawczymi były m.in. Skala Postaw Religijnych Prężyny i Skala Lęku i Fascynacji Szymołona. Autor pracy (Szymołon, 1999) na podstawie swojej skali wyodrębnił trzy wymiary przeżycia religijnego: Lęk synowski,

Fascynacje i Lęk niewolniczy. Korelując je z intensywnością postawy religijnej stwierdził, że istnieje pozytywny związek z Lękiem synowskim i Fascynacją.

Śliwak (2005) badał powiązania między przekonaniem postkrytycznymi a postawą wobec śmierci. W badaniach zastosował trzy testy psychologiczne: skalę do badania różnych religijnych stylów poznawczych (Skala Wiary Postkrytycznej – D. Hutsebauta). Drugim narzędziem był test mierzący różne postawy wobec śmierci (Inwentarz Postawa wobec Śmierci – J. Makselona). Ponadto zastosowano skalę do badania intensywności postawy religijnej (Skala Postaw Religijnych – W. Prężyny). Skalę tę wprowadzono w tym celu, aby sprawdzić, jaka jest intensywność religijności nowych wyodrębnionych trzech typów myślenia o religii. W tym celu skorelowano wyniki badanych osób w trzech wymiarach religijności – ortodoksyjnej, zewnętrznego krytycyzmu i historycznego relatywizmu – z wynikami intensywności postawy religijnej. Analiza danych prowadzi do wniosku, że tylko wymiar religijności ortodoksyjnej pozytywnie i bardzo istotnie statystycznie powiązany jest z intensywnością postawy religijnej. Natomiast dwa pozostałe wymiary wiąże się ujemnie z intensywnością religijności.

Śliwak i Korczyński (w druku) interesowali się powiązaniem między religijnością i postawą wobec kary śmierci. W omawianych badaniach zastosowali cztery testy psychologiczne: Skalę do Badania Intensywności Postawy Religijnej – W. Prężyny, skalę Przeżywane Relacje do Boga – D. Hutsebauta, Skalę Religijności Personalnej – R. Jaworskiego oraz Kwestionariusz Postaw wobec Kary Śmierci – w konstrukcji autorów artykułu. Uzyskane wyniki pozwoliły stwierdzić, że z postawą wobec kary śmierci, na poziomie istotnym statystycznie, wiążą się pozytywnie trzy relacje religijne i są to: *autonomia*, *buntowniczność* oraz *wina-lęk*.

*

Intensywność jest podstawowym wymiarem postawy. Zaprezentowana w niniejszym artykule Skala Intensywności Postawy Religijnej Prężyny jest jednym z pierwszych standaryzowanych narzędzi psychologicznych do badania religijności, które powstały w Polsce. Była ona owocem wysiłku teoretycznego autora, który jako jeden z pierwszych, również w wymiarze przekraczającym naukę polską, ujął stosunek osoby do sfery sacrum w kategoriach postawy. Dziś, po ponad 40 latach, pomimo zmian w polskiej obyczajowości i religijności, skala ta okazała się w dalszym ciągu narzędziem wartościowym – rzetelnym i trafnym.

Przegląd badań powiązań intensywności postawy religijnej z wybranymi zmiennymi

Opis bibliograficzny	Problem	Zastosowane narzędzia	Opis badanej grupy	Wyniki
Prężyna, W. (1970). Intensywność postawy religijnej a filozofia życia w świetle badań kwestionariuszem Ch. Morrisa „Drogi Życia”. <i>Roczniki Filozoficzne</i> , 4, 18, 19-34	Poszukiwanie korelacji pomiędzy intensywnością postawy religijnej a filozofią życia	Kwestionariusz „Drogi Życia”, SIPR	216 osób w wieku od 22 do 35 lat	Stwierdzono powiązania intensywności postawy religijnej z ogólną filozofią życia. Wyodrębnione trzy grupy pod względem religijności charakteryzowały się różnymi profilami filozofii życia
Braun-Galkowska, M. (1985). <i>Miłość aktywna. Psychiczne uwarunkowania powodzenia małżeństwa</i> . Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX	Psychiczne uwarunkowania powodzenia w małżeństwie	Skala Powodzenia Małżeństwa, SIPR	320 osób (160 par małżeńskich); średnia wieku: dla kobiet – 31,7, dla mężczyzn – 33,9	Badania wskazują na częstsze zadowolenie z małżeństwa osób o pozytywnej postawie religijnej
Śliwak, J. (1993). Altruizm a religijność człowieka – badania empiryczne. <i>Roczniki Filozoficzne</i> , 4, 41, 41-52	Badano związek między altruizmem i jego typami a religijnością	Kwestionariusz A-N, Kwestionariusz Endo- Egzocentryzmu Moralnego, skala Przeżywane Relacje do Boga, SIPR	226 osób (53% kobiet, 47% mężczyzn), średnia wieku 26,7 ($SD = 2,24$)	Altruści endo- i egzocentryczni charakteryzują się znacznie wyższą intensywnością postawy religijnej niż niealtruści
Wandrasz, M. (1998). <i>Religijność a postawa wobec choroby</i> . Lublin: RW KUL	Badano powiązania między religijnością i postawą wobec choroby	Skala Przeżywane Relacje do Boga, Skala Postaw wobec Choroby Kustrzewskiego, Skala Postaw wobec Choroby Wandrasza, SIPR	140 pacjentów oddziałów onkologicznych (40% mężczyzn, 60% kobiet)	Osoby o wysokiej intensywności postawy religijnej potrafią w czasie choroby przewartocować swoje życie i nadać cierpieniu nowy sens. Nie koncentrują się obronnie na sobie i na swojej sytuacji
Śliwak, J., Matuszewski, A. (1998). Postawa religijna słuchaczy „Radia Maryja”. <i>Miesięcznik Diecezji Pelplińskiej</i> , 6, 71, 421-435	Badano religijność słuchaczy Radia Maryja	Skala Przeżywane Relacje do Boga, SIPR	50 osób: 30 słuchaczy Radia Maryja, 20 nie słuchających tej rozgłośni; wiek badanych 36-55 lat	Słuchacze Radia Maryja na tle grupy nie słuchającej tego radia charakteryzują się bardziej pozytywną postawą religijną

Szymoń, J. (1999). <i>Lęk i fascynacja. Osobowościowe korelaty lęku i fascynacji w przeżyciu religijnym</i> . Lublin: RW KUL	Poszukiwano związków między przeżyciem religijnym a osobowością	Skala Lęku i Fascynacji, SIPR	208 osób w wieku od 21 do 50 lat	Istnieje pozytywny związek intensywności postawy religijnej z Lękiem synowskim i Fascynacją
Śliwak, J. (2005). Religijne style poznawcze a postawy wobec śmierci. W: J. Makselon (red.), <i>Człowiek wobec śmierci. Aspekty psychologiczno-pastoralne</i> (s. 317-336). Kraków: Wydawnictwo PAT	Badano powiązania między przekonaniem postkrytycznymi a postawą wobec śmierci	Skala Przekonań Postkrytycznych, Inwentarz Postawy wobec Śmierci, SIPR	175 osób (71,3% kobiet) w wieku od 25 do 50 lat ($M = 32,3$)	Wymiar religijności ortodoksyjnej pozytywnie i bardzo istotnie statystycznie powiązany jest z intensywnością postawy religijnej, natomiast dwa pozostałe wymiary powiązane są ujemnie z intensywnością religijności
Śliwak, J., Korczyński, T. (w druku). <i>Religijność a postawa wobec kary śmierci</i>	Interesowano się powiązaniem między religijnością i postawą wobec kary śmierci	Skala Przeżywane Relacje do Boga, Skala Religijności Personalnej, Kwestionariusz Postaw wobec Kary Śmierci, SIPR	100 osób (55 kobiet, 45 mężczyzn), średni wiek 31,59 ($SD = 9,01$)	Kobiety religijne zdecydowanie bardziej negatywnie niż mężczyźni wypowiadają się na temat kary śmierci

Bibliografia

- Braun-Galkowska, M. (1985). *Miłość aktywna. Psychiczne uwarunkowania powodzenia małżeństwa*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Brzeziński, J. (1978). Etapy konstruowania kwestionariusza osobowości. W: W. Sanocki (red.), *Kwestionariusze osobowości w psychologii* (s. 269-312). Warszawa: PWN.
- Brzeziński, J. (1997). *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa: PWN.
- Brzeziński, J. (2006). *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brzeziński, J., Hornowska, E. (2000). Podstawowe metody badawcze – teoria i praktyka testowania. W: J. Strelau (red.), *Psychologia* (t. 1, s. 389-435). Gdańsk: GWP.
- Drwal, R. Ł., Wilczyńska, J. T. (1995). Opracowanie Kwestionariusza Aprobata Społecznej (KAS). W: R. Ł. Drwal (red.), *Adaptacja kwestionariuszy osobowości* (s. 57-66). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Jagiello, A. (1987). *Rodzina a rozwój postaw religijnych*. Wrocław.
- Jaworski, R. (1989). *Psychologiczne korelaty religijności personalnej*. Lublin: RW KUL.

- Karyłowski, J. (1982). *O dwóch typach altruizmu*. Wrocław: Ossolineum.
- Mika, S. (1988). *Psychologia społeczna*. Warszawa: PWN.
- Mańkowska, M. (2010). *Wprowadzenie do psychometrii*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Pastuszka, J. (1964). Osobowość a religia człowieka. Analiza psychologiczna. *Roczniki Filozoficzne*, 12, 4, 5-16.
- Prężyna, W. (1967). Koncepcja postawy w psychologii. *Roczniki Filozoficzne*, 16, 4, 25-38.
- Prężyna, W. (1968). Skala postaw religijnych. *Roczniki Filozoficzne*, 16, 4, 75-89.
- Prężyna, W. (1970). Intensywność postawy religijnej a filozofia życia w świetle badań kwestionariuszem Ch. Morrisa „Drogi Życia”. *Roczniki Filozoficzne*, 18, 4, 19-34.
- Prężyna, W. (1977). Motywacyjne korelaty centralności przedmiotu postawy religijnej. *Roczniki Filozoficzne*, 25, 4.
- Prężyna, W. (1981). *Funkcja postawy religijnej w osobowości człowieka*. Lublin: RW KUL.
- Revelle, W. Zinbarg, R. E. (2009). Coefficients Alpha, Beta, Omega, and the glb: Comments on Sijsma. *Psychometrika*, 74, 1, 145-154.
- Siek, S. (1983). *Wybrane metody badania osobowości*. Warszawa: ATK.
- Szymoń, J. (1999). *Lęk i Fascynacja. Osobowościowe korelaty lęku i fascynacji w przeżyciu religijnym*. Lublin: RW KUL.
- Śliwak, J. (1993). Altruizm a religijność człowieka – badania empiryczne. *Roczniki Filozoficzne*, 41, 4, 41-52.
- Śliwak, J. (2005). Religijne style poznawcze a postawy wobec śmierci. W: J. Makselon (red.), *Człowiek wobec śmierci. Aspekty psychologiczno-pastoralne* (s. 317-336). Kraków: Wydawnictwo PAT.
- Śliwak, J., Korczyński, T. (w druku). *Religijność a postawa wobec kary śmierci*.
- Śliwak, J., Matuszewski, A. (1998). Postawa religijna słuchaczy „Radia Maryja”. *Miesięcznik Diecezji Pelplińskiej*, 71, 6, 421-435.
- Śliwak, J. Szafrńska, M. (2000). Poziom altruizmu a przeżywane relacje religijne do Boga. W: T. Doktor, K. Frańczak (red.), *Postawy wobec religii. Psychologiczne uwarunkowania i konsekwencje* (s. 161-185). Warszawa: Salezjański Instytut Wychowania Chrześcijańskiego.
- Wandrasz, M. (1998). *Religijność a postawa wobec choroby*. Lublin: RW KUL.
- Zinbarg, R. E., Yovel, I., Revelle, W., McDonald, R. P. (2006). Estimating generalizability to a latent variable common to all of a scale's indicators: A comparison of estimators for ω_h . *Applied Psychological Measurement*, 30, 121-144.

Informacje o warunkach korzystania z zaprezentowanych w książce narzędzi można znaleźć na stronie www.kul.pl/psychologia/spoleczna/metody.